

RAFAŁ JAWORSKI

<https://orcid.org/0000-0003-2112-0063>

(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim)

„KSZTAŁTEM WŁOSKIM WYWIEŚĆ”.
NIEZNANY LIST KRÓLA ZYGMUNTA II AUGUSTA
DO WIELKORZĄDCY KRAKOWSKIEGO JANA BONERA
Z 1557 ROKU ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI RACZYŃSKICH
W POZNANIU

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest krytyczna edycja listu króla Zygmunta II Augusta do wielkorządcy krakowskiego Jana Bonera z 1557 roku. Zachowany w formie dziewiętnastowiecznej kopii w zbiorach Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, list ten zawiera nieznane informacje na temat prac budowlanych prowadzonych na polecenie ostatniego Jagiellona na wzgórzu wawelskim oraz w podkrakowskim Łobzowie. Publikowany list stanowi ważne uzupełnienie wiedzy o tychże pracach, dotychczas opartej przede wszystkim na źródłach rachunkowych.

Słowa kluczowe: Zygmunt II August, Jan Boner, Wawel, Łobzów, architektura XVI wieku

Renesansowa przebudowa zamku wawelskiego, królewskiej rezydencji Jagiellonów, wiązana jest przede wszystkim z pracami zapoczątkowanymi przez Aleksandra Jagiellończyka, a kontynuowanymi i sfinalizowanymi za panowania króla Zygmunta Starego. Stanisław Tomkowicz, w swym klasycznym już dziele o przemianach architektonicznych wawelskiego wzgórza, stwierdził, że ostatni Jagiellon na polskim tronie „zdaje się niewiele troszczył się o budynki zamkowe”¹. Pogląd ten, wyrażony co prawda z pewnym wahaniem, sprawił, że dość powszechne stało się przeświadczenie, że król Zygmunt August był sporadycznym lokatorem, niezainteresowanym swą krakowską rezydencją. W świetle zachowanych źródeł oraz ustaleń Agnieszki Januszek-Sieradzkiej widać, że pogląd ten jest głęboko

niesprawiedliwy². Częściowo odpowiedzialność za taki, a nie inny obraz związków Zygmunta Augusta ze wzgórzem wawelskim wynika z dość ograniczonej bazy źródłowej.

Podstawową rolę w poznaniu prac prowadzonych w XVI wieku na wawelskim wzgórzu odgrywają

¹ Stanisław Tomkowicz, *Wawel*, t. 1: *Zabudowania Wawelu i ich dzieje*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. 4 (dalej: *Wawel*, 1), Kraków 1908, s. 290.

² Agnieszka Januszek-Sieradzka, „...architecturam colluit”. *O potrzebie nowego spojrzenia na działalność budowlaną króla Zygmunta Augusta*, w: *Ecclesia-Cultura-Potestas. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa dedykowane s. prof. dr hab. Urszuli Borkowskiej*, red. Paweł Kras, Agnieszka Januszek, Agnieszka Nalewajek, Wojciech Polak, Kraków 2006, s. 519–536; eadem, *Wydatki króla Zygmunta Augusta na działalność budowlaną w latach 1548–1551*, w: *Patronat artystyczny Jagiellonów*, red. Marek Walczak, Piotr Węcowski, Studia Jagiellonica, t. 1, Kraków 2015, s. 273–285; eadem, *Architektura i ludzie. Działalność budowlana króla Zygmunta Augusta w świetle listów*, w: *Curia Jagiellonica. Studia z dziejów dworu i kultury dworskiej w XV–XVI wieku*, red. Agnieszka Januszek-Sieradzka, Praeclara Stirps Jagiellonica, t. 1, Lublin 2009, s. 151–163.

źródła rachunkowe dokumentujące skalę wydatków ponoszonych przez skarb królewski. Składają się na nie księgi sum rozdysponowanych na prace budowlane, rachunki i asygnaty. To z nich czerpiemy wiedzę o zakupionych materiałach i narzędziach, architektach i rzemieślnikach zatrudnionych do realizacji królewskich przedsięwzięć, na ich podstawie możemy też pokusić się o rekonstrukcję harmonogramu i zakresu prowadzonych prac. Inne informacje przynosi korespondencja kierowana do wielkorządców i burgrabów królewskich dotycząca prac budowlanych. W niej możemy szukać odpowiedzi na pytania, których nie rozstrzygną źródła rachunkowe. Z listów dowiadujemy się o charakterze i pobudkach podjęcia prac (prace o charakterze ratunkowym, konserwacyjne czy planowana budowa bądź przebudowa budynku), wstępnych etapach przygotowań (sporządzanie planów, poszukiwanie i zatrudnianie odpowiednio wykwalifikowanych rzemieślników), zmianach pierwotnych koncepcji, a wreszcie poznajemy ocenę zrealizowanego przedsięwzięcia.

O ile jednak rachunki, jako dowód właściwego (tj. zgodnego z wolą monarchy) rozdysponowania środków, przechowywano w archiwum podskarbińskim (w założeniu) wieczyście, to korespondencja dotycząca prac budowlanych charakteru wieczystego nie posiadała. Jej przydatność, a tym samym celowość przechowywania, kończyła się wraz z ich sfinalizowaniem. Stąd też, o ile dysponujemy pokaznym korpusem ksiąg rachunkowych (co prawda rozproszonym w różnych zbiorach i miejscami przetrzebionym) dokumentujących roboty prowadzone na Wawelu w XVI stuleciu, to korespondencja na ten temat jest stosunkowo nieliczna³. Dlatego też każdy list odnoszący się do prac realizowanych na terenie królewskiej rezydencji na Wawelu za Jagiellonów zasługuje na uwagę i publikację w formie krytycznej edycji. Tak też jest w przypadku listu króla Zygmunta Augusta, datowanego z Wilna dnia 17 grudnia 1557 roku.

List ten jest przechowywany w zbiorach rękopisów poznańskiej Biblioteki Raczyńskich. Informacja o nim widnieje w wydany w 1865 roku pierwszym tomie katalogu biblioteki⁴. Wśród rękopisów uwzględniono oprawiony poszyt o sygnaturze rkps 336. Opisano go następująco: „Ein Convolut von verschiedenartigen Schriften Concepten in Versen

und Prosa und Bruchstücken zur polnischen Gesellschaft, und Literatur. 50 Blatt in 4°”. Powyższy opis pokrywa się z notą wpisaną ozdobnym pismem na jego pierwszej stronie, z tym że liczba 50 została przekreślona i zastąpiona liczbą 46 oraz podano starą sygnaturę rękopisu: II.K.d.22. Katalog zawiera bardzo ogólne streszczenia dziewięciu rękopisów o różnorodnym charakterze i (zapewne) pochodzeniu. Ich jedynym wspólnym mianownikiem jest fakt, że można je zaliczyć do szeroko rozumianych poloników. Pierwszy z zamieszczonych dokumentów został opisany następująco: „Zygmunt August, Król Polski etc., Dan z Wilna, d. 17. grudnia 1557. Betrifft den Bau des Krakauer Schlosses. Moderne Abschr. Bl. 1.”⁵. List ten, pomimo podania w opublikowanym przeszło półtora wieku temu katalogu kluczowej informacji o jego treści, umknął uwadze kolejnych pokoleń badaczy.

Jak zauważyli autorzy katalogu, nie jest to oryginał, lecz odpis wykonany, sądząc po dukcie pisma, około połowy XIX wieku. Sam rękopis nie przynosi informacji, czy też wskazówek na temat sporządzającego odpis ani, co ważniejsze, miejsca przechowywania oryginału. Język został przez odpisującego dość silnie zmodernizowany, a w dwóch miejscach tekst jest najprawdopodobniej zepsuty, jednakże nie wpływa to znacząco na jego wartość informacyjną.

Przepisujący nie skopiował również kluczowego dla identyfikacji odbiorcy listu adresu. Jednakże analiza jego treści oraz porównanie go z innymi tego typu pismami króla Zygmunta Augusta pozwala dość jednoznacznie przyjąć, że był nim wielkorządca krakowski Jan Boner.

Z racji piastowanego urzędu wielkorządcy byli zarządcami królewskiej własności w Krakowie i całej Małopolsce. Odpowiadali za codzienne funkcjonowanie majątków oraz prowadzone w nich prace i remonty. W zakresie kompetencji wielkorządcy pozostawał pobór należnych władcy świadczeń z tytułu różnego rodzaju czynszów, opłat i danin wnoszonych zarówno w gotówce, jak i w naturze. Był też sędzią dla poddanych zamieszkujących w podległych mu dobrach (instytucja sądów wielkorządowych)⁶. W zachowanej korespondencji sporo

³ Ibidem.

³ A. Januszek-Sieradzka, *Architektura i ludzie*, op.cit.

⁴ *Katalog der Raczyńskich Bibliothek in Posen*. Bd 1, [...] bearb. von Maksymilian Edward Sosnowski und Louis Kurtzmann, Posen, 1865, s. CCCIII.

⁶ Na temat kompetencji wielkorządcy krakowskiego oraz majątku wielkorządu: Antoni Franaszek, *Działalność wielkorządców krakowskich w XVI wieku*, Biblioteka Wawelska, t. 5, Kraków 1981, s. 28–38, oraz Franciszek Leśniak, *Wielkorządcy krakowscy XVI–XVIII wieku. Gospodarze zamku wawelskiego i majątku wielkorządowego*, Biblioteka Wawelska, t. 10, Kraków 1996, s. 17–50.

miejsca zajmują kwestie dotyczące planowanych i projektowanych prac budowlanych podejmowanych przez wielkorządców na polecenie monarchy, nierzadko daleko od Krakowa⁷.

Szczególne miejsce w małopolskim gospodarstwie monarszym zajmował zamek krakowski oraz budynki położone na wzgórzu wawelskim, a pozostające własnością monarchy. Wawel, w jego królewskiej części, był traktowany jako integralna część dóbr monarszych. Wielkorządca pozostawał więc faktycznym administratorem Wawelu z ramienia władcy⁸. Szczególną rolę odgrywał podczas przedłużających się okresów nieobecności króla w stolicy, jak to miało miejsce za panowania Zygmunta Augusta⁹. Do jego obowiązków należało wówczas informowanie monarchy na bieżąco o stanie rezydencji, wykonywanie instrukcji dotyczących planowych, jak i niespodziewanych napraw oraz poleceń przekazanych listownie lub przez posłańców. Listy wielkorządców do monarchy nie przetrwały do naszych czasów, ale w zbiorach archiwalnych i bibliotecznych zachowały się (w formie oryginałów bądź kopii) królewskie odpowiedzi, które najczęściej przyjmowały formę mandatów, czyli pism „władz wyższych, przełożonych, do niższych, podwładnych, służących celom administracji lub wymiaru sprawiedliwości, zawierające polecenie wykonania lub zaniechania określonych czynności lub zadań”¹⁰.

W publikowanym tu, stosunkowo krótkim, piśmie poruszone zostały sprawy dotyczące prac bu-

dowlanych planowanych na terenie Wawelu oraz w dobrach królewskich w nieodległym Łobzowie. Rezydencja łobzowska, podobnie jak zamek królewski, wchodziła w skład wielkorządu krakowskiego, oba podlegały wielkorządcy. To pozwala identyfikować w piastującym ten urząd adresata królewskiego mandatu. W momencie jego spisania (przypomnijmy – 17 grudnia 1557 r.) wielkorządcą krakowskim był wspomniany Jan Boner.

O prowadzonych na Wawelu w drugiej połowie lat pięćdziesiątych XVI wieku z polecenia Zygmunta Augusta pracach budowlanych wiemy między innymi z dwóch innych listów monarchy adresowanych do Bonera. Pierwszy z nich to łaciński mandat datowany na ostatni dzień grudnia 1557 roku, a więc o dwa tygodnie później niż omawiany tu list. Król nakazuje w nim przebudowę skarbczyka wykorzystywanego do przechowywania kosztowności, położonego „inter domum capitanealem et coquinas nostras”¹¹. Między ekspedycją pierwszego pisma a datą drugiego minęły zaledwie dwa tygodnie, więc wydaje się mało prawdopodobne, aby Boner zdążył odpowiedzieć na pierwszy z nich, a jego odpowiedź trafiła do Wilna, gdzie w tym czasie przebywał Zygmunt August¹². Można więc przyjąć, że list z ostatniego dnia roku 1557 ma charakter uzupełnienia do listu będącego przedmiotem niniejszej edycji.

Najwięcej miejsca w interesującym nas liście poświęcono pracom budowlanym na Wawelu. Król nakazuje Bonerowi przebudowę dachu i kamieniarzki w budynku określanym w źródłach zazwyczaj jako „dom królewien” lub „dom królowy Jadwigi”. Wzniesiony za panowania Jana Olbrachta naprzeciw południowej ściany katedry wawelskiej przylegał od zachodu do domu kolegium wikariuszy wieczystych katedry krakowskiej. Został zapewne wybudowany dla jego matki, królowej wdowy Elżbiety Rakuszanki. W XVI wieku zamieszkała tu Jadwiga Jagiellonka, córka Zygmunta I Starego i jego pierwszej żony Barbary Zapolyi¹³. Sądząc ze stosunkowo la-

⁷ W prace budowlane prowadzone z polecenia Zygmunta Augusta na zamku warszawskim w latach 60. XVI w. zaangażowany był wielkorządca krakowski Maciej Bleszyński. Zob. Marek Wrede, *Jurek Szwarz, nadworny stolarz Zygmunta Augusta i jego prace*, „Rocznik Warszawski”, T. 23:1993, s. 211–229; idem, *Badania Kazimierza Skórkiewicza nad przebudową jagiellońską Zamku Królewskiego*, „Kronika Zamkowa”, T. 2 (20): 1989, s. 5, 16–20; idem, *Chronologia budowy Nowego Domu Królewskiego*, ibidem, T. 1 (23): 1991, s. 72, 74; Rafał Jaworski, *Działo, proch i dziura w murze. Listy polskie króla Zygmunta Augusta do wielkorządcy krakowskiego Macieja Bleszyńskiego z lat 1563–1564*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, 2015, 32 (1), s. 151 oraz dok. 1 (s. 153–154).

⁸ F. Leśniak, *Wielkorządcy krakowscy*, op.cit., s. 259.

⁹ Antoni Gąsiorowski, *Podróże panującego w średniowiecznej Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, R. 25: 1973, z. 2, s. 41–68; idem, *Itineraria ostatnich dwóch Jagiellonów*, „Studia Historyczne”, R. 16: 1973, z. 2, s. 249–275.

¹⁰ *Polski słownik archiwalny*, red. Wanda Maciejewska, Warszawa 1974, s. 50. Szerzej o charakterze korespondencji monarchy z wielkorządcami i jej specyfice zob. R. Jaworski, *Działo, proch*, op.cit., s. 143–144.

¹¹ Adam Chmiel, *Wawel*, t. 2: *Materiały archiwalne do budowy zamku*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. 5, Kraków 1913 (dalej: *Wawel*, 2), s. 774.

¹² A. Gąsiorowski, *Itineraria*, op.cit., s. 270.

¹³ Stanisław Mossakowski, *Rezydencja królewska na Wawelu w czasach Zygmunta Starego. Program użytkowy i ceremonialny*, Warszawa 2013, s. 19–23; Marcin Fabiański, *Dlaczego Jagiellonowie ufundowali nowy pałac na Wawelu*, w: *Patronat artystyczny Jagiellonów*, op.cit., s. 200–201; *Wawel*, 1, s. 112–114, 270, 274; *Rachunki budowy Zamku Krakowskiego 1526*, oprac. Marek Ferenc, Źródła do Dziejów Wawelu (dalej: *ŻW*), t. 19, Kraków 2012, s. 57, przyp. 149, gdzie obszerna literatura przedmiotu oraz źródeł na temat budynku.

konicznej informacji w liście, prace miały doprowadzić do zastąpienia istniejącej konstrukcji dachem wglębionym oraz attyką. Wydaje się, że tak można interpretować polecenie, by dach „kształtem włoskim wywieść”, a odwołanie do wzorców włoskich należy rozumieć jako nakaz dokonania przebudowy zgodnie z duchem epoki. Zapewne również w tym stylu miała zostać wykonana wzmiankowana w liście nowa kamieniarka okienna w domu królewien.

Zachował się też list o pół roku późniejszy, datowany na 18 maja 1558 roku – wraca w nim temat prac prowadzonych w „domu królewien”. W adresowanym z Wilna i spisany w języku polskim mandacie król omawia sprawę trwających na Wawelu prac budowlanych, przekazuje też polecenie zabezpieczenia wieży Jordanki przed przystąpieniem do prac związanych z jej przebudową¹⁴. W drugiej części listu Zygmunt August odnosi się obszernie do remontu domu królewien:

Dom Królewien JMci nie wedle wizerunku, któryś nam posłali, ale któryśmy My W. Twojej posłali, konaj i buduj. Izbę wielką zrównać i ochędożyć wedle potrzeby daj. W izdebce i komnatce wierzchy ochędożyć i pomalować, ponieważ są okopciałe, mury, dom wszystkich i z wikaryjskim niech potynkowan będzie i statecznie naprawion i zbudowan, zwłaszcza, iż się przyjazd Królewien JMci odwłókl, a brandmury na obudwu domiech niech będą wywiedzione¹⁵.

Z powyższego fragmentu widać wyraźnie, że zakres prac, które pierwotnie miały się przypuszczalnie ograniczać do wymiany dachu oraz kamieniarki okiennej okien po stronie południowej, został znacznie poszerzony (prace tynkarskie, malarskie i budowa brandmurów), a wszystko to w oparciu o wizerunek, czyli plan przebudowy¹⁶. Najprawdopodobniej wielkorządca przesłał królowi projekt, który jednak nie przypadł do gustu monarsze. Nakazał on realizować przebudowę według wcześniejszych ustaleń. Z treści listu z grudnia 1557 roku nie wynika, by załączono do niego jakiegokolwiek plany.

¹⁴ Antoni Franaszek, *Budowle gotyckie zamku królewskiego na Wawelu na tle dziejów w czasach nowożytnych*, wyd. 2, Biblioteka Wawelska, t. 6, Kraków 1989, s. 57–58.

¹⁵ *Wawel*, 2, s. 775. Na temat charakteru prac zob. S. Mossakowski, *Rezydencja królewska*, op.cit., s. 116.

¹⁶ O wykorzystywaniu różnego rodzaju planów, projektów i modeli przy pracach budowlanych prowadzonych na zlecenie ostatniego Jagiellona na zamku warszawskim zob. R. Jaworski, *Działa, proch*, op.cit., s. 151; A. Januszek-Sieradzka, *Architektura i ludzie*, op.cit., s. 157–158.

Zapewne przesłano go w następnej korespondencji, która nie zachowała się do naszych czasów.

Rozmach prac prowadzonych w tym czasie na Wawelu potwierdzają rachunki, w których zanotowano wydatki na materiały oraz wynagrodzenie dla zatrudnionych przy robotach budowlanych. W rachunkach wielkorządowych J. Bonera z 1558 roku widnieje grupa wydatków ujętych jako „Distributa muratoribus magistris diversis in domo ante ecclesiam conductis et ex contractu laborantibus”¹⁷. Dotyczą one kontraktów zawartych z rzeźbiarzami: Giovannim Marią Padovano (wykonanie kamiennych portali drzwiowych i okiennych), Galeazzo Guicciardinim (tynki i dekoracje wewnętrzne i zewnętrzne) i Mikołajem z Pińczowa (kamieniarka drzwiowa i okienna oraz ławy fundamentowe pod piec) oraz muratorem Aleksandrem Włochem (mur ogniowy)¹⁸. Zakres zleconych prac pokrywa się z tymi, które zarządził ostatni Jagiellon w liście do wielkorządcy.

Ponadto w rachunkach jest jeszcze wiele pozycji dotyczących prac prowadzonych w domu królewien, w tym malarskich¹⁹. Wyraźny wzrost, w porównaniu z innymi dobrze udokumentowanymi latami, wydatków na materiały i robociznę na zamku krakowskim w 1558 roku świadczy o skali przedsięwzięcia²⁰.

Prace zostały zapewne zlecone przede wszystkim w celu usunięcia zniszczeń spowodowanych przez pożar w 1549 roku – jego skutki najbardziej dotknęły zabudowę wzgórza na południe od katedry wawelskiej²¹. Niewykluczone, że intencją monarchy było również nadanie gmachom znajdującym się przy reprezentacyjnym wjeździe do zamku formy architektonicznej odpowiadającej gustom epoki. Niezbędne prace wynikały też z chęci przygotowania krakowskiej rezydencji na przyjazd króla i jego dworu po pięcioletniej nieobecności w Krakowie. Stąd też pojawiające się w liście pytanie, czy uda się zakończyć remont przed Zielonymi Świątkami następnego roku. Od odpowiedzi wielkorządcy król zapewne uzależniał decyzję o rozpoczęciu przebudowy. Ta prawdopodobnie była twierdząca, skoro prace ruszyły, Zygmunt August chciał, by zakończono

¹⁷ *Rachunki wielkorządowe Jana Bonera 1558*, oprac. Józef Garbacik, ŻW, t. 7, Kraków 1974, s. 141.

¹⁸ A. Franaszek, *Działalność wielkorządców*, op.cit., s. 114.

¹⁹ *Rachunki wielkorządowe Jana Bonera 1558*, op.cit., s. 132–134, 151, 162, 167, 170–171, 175.

²⁰ A. Franaszek, *Działalność wielkorządców*, op.cit., s. 192 (tab. 65 i 66).

²¹ *Wawel*, 1, s. 292.

ne zostały przed jego przybyciem do stolicy²². Nie wiadomo, jakie ostatecznie miało być przeznaczenie wyremontowanego gmachu. Ani listy, ani rachunki nie dostarczają jakichkolwiek przesłanek na ten temat.

Odmienny charakter miały prace planowane w łobzowskiej rezydencji. Korzystając z dogodnych warunków atmosferycznych (zimą zwykle nieutwardzone, błotniste trakty zamarzały) umożliwiających transport ciężkich materiałów budowlanych, król nakazał zwiezenie do Łobzowa drewna z przeznaczeniem na budowę wozowni. Trudno dziś stwierdzić, czy ostatecznie budowla ta powstała. Być może była częścią królewskich stajni w Łobzowie, które, na polecenie króla Stefana Batorego z 1585 roku, jego nadworny architekt Santi Gucci miał rozebrać²³. Za tą hipotezą przemawia fakt wtórnego wykorzystania drewna z rozebranych budynków do wzniesienia ogrodzenia oraz nowych stajni. W liście z dnia 3 lutego 1586 roku, pisanym w Grodnie do Hiacynta Młodziejowskiego, podskarbiego nadwornego, król Stefan Batory zalecał, żeby:

Płot około był postawiony od tego miejsca jakośmy wymienili i ukazali, na który część delów i drzewa z stajnie starej może być obrócone. [...] Stajnia nowa zarazem także ma być zbudowana, jakośmy naznaczyli, na kytórą z starej stajniej drzewo się prawie wszecko dobrze przyda okrom samych gontów, których wczas kupić przyjdzie [...] ²⁴.

Ostatnia z poruszonych w liście kwestii dotyczy przekazania J. Bonerowi części domu zwanego Pińczów. Został on wybudowany przez Jana Oleśnickiego zwanego Głowaczem, marszałka Królestwa Polskiego, kasztelana i wojewodę sandomierskiego (ok. 1400–1460). Budynek był położony w północno-zachodniej części wzgórza wawelskiego, między domem Hinczki z Rogowa (podarowanym później mansjonarzom katedry krakowskiej) a domami wikariuszy wawelskich. Jego nazwa pochodzi od

Pińczowa, miasta w którym Jan Oleśnicki wznosił zamek²⁵. Król informuje swego wielkorządcę, że odpowiednie pisma zostały skierowane do starosty krakowskiego.

Odnalezienie listu będącego przedmiotem niniejszej edycji pozwala żywić nadzieję, że w zbiorach archiwów i bibliotek, zarówno polskich, jak i zagranicznych, są jeszcze nieznane źródła, które dostarczą nowych informacji na temat prac budowlanych prowadzonych na Wawelu przez Jagiellonów.

EDYCJA

Edycję opracowano zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku²⁶. Wobec braku oryginału podstawą edycji jest kopia. Z tego też względu zrezygnowano z modernizacji tekstu zalecaniej przez instrukcję.

Wilno, 17 grudnia 1557 r.

Zygmunt II August, król polski do [Jana Bonera, wielkorządcy krakowskiego]

Oryg.: nieznany.

Kop.: Poznań, Biblioteka Raczyńskich, sygn. 336, k. 1–1v (z 2. poł. XIX w.; bez adresu).

Zygmunt August z Łaski Bożej Król Polski, Wielkie Xiążę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie etc. Pan i Dziedzic.

Urodzoni wiernie nam mili. Rozkazujemy wierności twej²⁷, aby skoro cię ten list nasz dojdzie, za

²² Skądinąd wiemy, że król planował przyjazd z Wielkiego Księstwa do Krakowa na to święto. Zob. *Wawel*, 1, s. 293, przyp. 4.

²³ Jan Władysław Rączka, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie. Stan badań i zachowane źródła archiwalne 1585–1655. Część II*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury”, R. 17: 1983, s. 38–40; Andrzej Fischinger, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969, s. 143 (instrukcja Stefana Batorego).

²⁴ J.W. Rączka, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie [...]*. Część II, op.cit., s. 39.

²⁵ *Wawel*, 1, s. 286; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kurialnych i kapitulnych wawelskich 1501–1515*, wybrał i oprac. Bolesław Przybyszewski, ŻW, t. 4, Kraków 1965, s. 174–175, przyp. 232.1; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kurialnych i kapitulnych wawelskich 1516–1525*, wybrał i oprac. Bolesław Przybyszewski, ŻW, t. 5, Kraków 1970, s. 132, przyp. 229.1.

²⁶ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. Kazimierz Lepszy, Wrocław 1953.

²⁷ Najprawdopodobniej Jan Boner z Balic h. Bonerowa (zm. 1562), kasztelan oświęcimski 1546–1552 i biecki 1555–1562, burgrabia krakowski 1550–1552, starosta rabsztyński 1550 i spiski 1553, kasztelan chełmski 1552, wielkorządca krakowski 1552–1562. Zob. *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVII wieku. Spisy*, t. 4: *Małopolska*, z. 2: *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski i Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski, Wrocław 1990, s. 213; Krystyna Pieradzka, *Boner Jan (zm. 1562)*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej:

czasu a dobrej drogi kamienia²⁸, na zamek nasz Krakowski²⁹ przyczynił, i w net z imi w domu owym naszym murowan a naprzeciw kościołowi³⁰, gdzie Królowna Jadwiga³¹ mieszkała³², okna wielkie iakie są w izbie na południe – w drugiej izbie w kownatach obudął z kamienia czynnicz i szczyty dach stary zrzucawszy – kształtem włoskim wywieść, a wszakoż nie drzewoy³³ – W. Twoja starych dachow zrzucaj, abyś nam oznajmił, iako nowe szczyty rychło stanąć mogą: a ieśli żeby mogło być na swiantki³⁴ albo nie. Co gdy nam W. T. oznaymisz, naukę w tey mierze od nas miec dalsza będziez.

Każ też W. T. drzewa także za czasu z drogi do Łobzowa³⁵ nawozić, z którego potem wedle nauki naszej sopę wozom zbudujesz.

PSB), t. 2, Kraków 1936, s. 299–300; F. Leśniak, *Wielkorządcy krakowscy*, op.cit., s. 64–67.

²⁸ Prawdopodobnie z kamieniołomów myślenickich, z których pochodził kamień wykorzystywany do prac budowlanych na wzgórzu wawelskim w XVI w. Zob. A. Franaszek, *Działalność wielkorządców*, op.cit. s. 112.

²⁹ Tj. Wawel.

³⁰ Tj. katedry krakowskiej.

³¹ Jadwiga Jagiellonka (1513–1573), córka króla Zygmunta I Starego i jego pierwszej żony Barbary Zapolyi. Od 1535 r. żona Joachima II Hektora, elektora brandenburskiego. Zob. Zygmunt Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005, s. 137–140.

³² Zob. komentarz do edycji.

³³ Zapewne w oryginale było: drzewiej (tj. wcześniej).

³⁴ Tj. Zielone Świątki (Święto Zesłania Ducha Świętego); w 1558 r. wypadły 9 czerwca. Ostatecznie jednak król wraz z dworem dotarł do stolicy w początkach listopada tego roku i spędził tam zaledwie kilka dni – od 7 do 12 listopada. Zob. A. Gąsiorowski, *Itineraria*, op.cit., s. 270.

³⁵ Łobzów – dobra królewskie na przedmieściach Krakowa (obecnie w obrębie miasta) z rezydencją królewską (wzniesioną w XIV w., a następnie wielokrotnie przebudowywaną) otoczoną parkiem. W latach 1528–1557 własność królowej Bony. Zob. J.W. Rączka, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie. Stan badań i zachowane źródła archiwalne 1367–1586. Część I*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury”, T. 16:

Rozkazuujemy też W. T. abyś wziął possessyą tej części domu Pinczowskiego³⁶, którą Pan Woynicki nieboszczyk³⁷, a my szlemy W. T. mandat do Starosty Krakowskiego³⁸, a w niebytności do iego Podstarościego³⁹, aby W. T. possessyą poddał.

Co W. T. wszystko uczynisz dla łaski naszej.

Dan z Wilna dnia XVII Miesiąca Grudnia Roku Pańskiego MDLVII, a Królestwa naszego roku XXVIII.

Z rozkazania Króla Jmci własnego.

1982, s. 17–29; idem, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie* [...]. Część II, op.cit., s. 25–40.

³⁶ Zob. komentarz do edycji.

³⁷ Mikołaj Myszkowski z Mirowa i Spytkowic h. Jastrzębiec (ok. 1511 – 17 kwietnia 1557 r.), stolnik krakowski 1535–1547, stolnik dworu królewskiego 1544–1547, krajczy koronny 1547–1550, starosta oświęcimski 1549–1557 i międzyrzecki 1549–1557, kasztelan radomski od 1550 i wojnicki (nominacja 8 czerwca 1554 r.). Zob. *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku*, op.cit., s. 245; Halina Kowalska, *Myszkowski Mikołaj (ok. 1511–1557)*, w: PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 377–379.

³⁸ Jan Ocieski h. Jastrzębiec (1501–1563), pisarz krakowski 1527–1543, dworzanin królewski 1531, podkomorzy krakowski 1543–1563, sekretarz królewski 1545, kasztelan zawichojski 1545 i biecki 1547–1550, burgrabia krakowski 1547–1554, kasztelan sądecki 1547–1561, ochmistrz królowej Bony 1548, podkanclerzy 1550–1552 i kanclerz koronny 1552–1563, starosta olsztyński 1551–1563, tarnogórski 1552–1553, krakowski 1553–1563, dobczycki 1553–1563, oświęcimsko-zatorski 1557–1563, wojnicki 1558–1563 i samborski 1561–1563. Zob. *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku*, op.cit., s. 246–247; Anna Sucheni-Grabowska, *Ocieski Jan (1501–1563)*, w: PSB, t. 23, Wrocław 1978, s. 507–513; Kazimierz Hartleb, *Jan z Ocieszyna Ocieski, jego działalność polityczna i dyariusz podróży do Rzymu 1501–1548*, Lwów 1917.

³⁹ Piotr Boratyński h. Korczak (1509–1558), sekretarz i dworzanin królewski, podstarosta, burgrabia krakowski 1551–1558, starosta samborski 1555–1558, kasztelan przemyski 1555–1556 i bełski 1556–1558. Zob. *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku*, op.cit., s. 213; Władysław Pociecha, *Boratyński Piotr (1509–1558)*, w: PSB, t. 2, Kraków 1936, s. 310–311.

BIBLIOGRAFIA

Rękopisy

Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, sygn. 336

Edycje źródłowe

Chmiel Adam, *Wawel*, t. 2: *Materiały archiwalne do budowy zamku*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. 5, Kraków 1913.

Rachunki budowy Zamku Krakowskiego 1526, oprac. Marek Ferenc, Źródła do Dziejów Wawelu, t. 19, Kraków 2012.

Rachunki wielkorządowe Jana Bonera 1558, oprac. Józef Garbacik, Źródła do Dziejów Wawelu, t. 7, Kraków 1974.

Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kuralnych i kapitulnych wawelskich 1501–1515, wybrał

i oprac. Bolesław Przybyszewski, *Źródła do dziejów Wawelu*, t. 4, Kraków 1965.

Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kuralnych i kapitulnych wawelskich 1516–1525, wybrał i oprac. Bolesław Przybyszewski, *Źródła do dziejów Wawelu*, t. 5, Kraków 1970.

Monografie

Fischinger Andrzej, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969.

Franaszek Antoni, *Budowle gotyckie zamku królewskiego na Wawelu na tle dziejów w czasach nowożytnych*, wyd. 2, Biblioteka Wawelska, t. 6, Kraków 1989.

—, *Działalność wielkorządców krakowskich w XVI wieku*, Biblioteka Wawelska, t. 5, Kraków 1981.

Hartleb Kazimierz *Jan z Ocieszyna Ocieski, jego działalność polityczna i dyaryusz podróży do Rzymu 1501–1548*, Lwów 1917.

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. Kazimierz Lepszy, Wrocław 1953.

Katalog der Raczynskischen Bibliothek in Posen, Bd 1, [...] bearb. von Maksymilian Edward Sosnowski und Louis Kurtzmann, Posen 1865.

Leśniak Franciszek, *Wielkorządcy krakowscy XVI–XVIII wieku. Gospodarze zamku wawelskiego i majątku wielkorządczego*, Biblioteka Wawelska, t. 10, Kraków 1996.

Mossakowski Stanisław, *Rezydencja królewska na Wawelu w czasach Zygmunta Starego. Program użytkowy i ceremonialny*, Warszawa 2013.

Tomkowicz Stanisław, *Wawel*, t. 1: *Zabudowania Wawelu i ich dzieje*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. 4, Kraków 1908.

Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVII wieku. Spisy, t. 4: *Małopolska*, z. 2: *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski i Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski, Wrocław 1990.

Wdowiszewski Zygmunt, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005.

Prace zbiorowe i artykuły z czasopism

Fabiański Marcin, *Dlaczego Jagiellonowie ufundowali nowy pałac na Wawelu*, w: *Patronat artystyczny Jagiellonów*, red. Marek Walczak, Piotr Węcowski, Studia Jagiellonica, t. 1, Kraków 2015.

Gąsiorowski Antoni, *Itineraria ostatnich dwóch Jagiellonów*, „Studia Historyczne”, R. 16: 1973, z. 2.

—, *Podróże panującego w średniowiecznej Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, R. 25: 1973, z. 2.

Januszek-Sieradzka Agnieszka, „...architecturam colluit”. *O potrzebie nowego spojrzenia na działalność budow-*

laną króla Zygmunta Augusta, w: *Ecclesia-Cultura-Potestas. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa dedykowane s. prof. dr hab. Urszuli Borkowskiej*, red. Paweł Kras, Agnieszka Januszek, Agnieszka Nalewajek, Wojciech Polak, Kraków 2006.

—, *Architektura i ludzie. Działalność budowlana króla Zygmunta Augusta w świetle listów*, w: *Curia Jagiellonica. Studia z dziejów dworu i kultury dworskiej w XV–XVI wieku*, red. Agnieszka Januszek-Sieradzka, Praeclara Stirps Jagiellonica, t. 1, Lublin 2009.

—, *Wydatki króla Zygmunta Augusta na działalność budowlaną w latach 1548–1551*, w: *Patronat artystyczny Jagiellonów*, red. Marek Walczak, Piotr Węcowski, Studia Jagiellonica, t. 1, Kraków 2015.

Jaworski Rafał, *Dział, proch i dziura w murze. Listy polskie króla Zygmunta Augusta do wielkorządcy krakowskiego Macieja Bleszyńskiego z lat 1563–1564*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, 2015, nr 32 (1).

Kowalska Halina, *Myszkowski Mikołaj (ok. 1511–1557)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977.

Pieradzka Krystyna, *Boner Jan (zm. 1562)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936.

Pociecha Władysław, *Boratyński Piotr (1509–1558)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936.

Polski słownik archiwalny, red. Wanda Maciejewska, Warszawa 1974.

Rączka Jan Władysław, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie. Stan badań i zachowane źródła archiwalne 1367–1586. Część I*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, R. 16: 1982.

—, *Królewska rezydencja pałacowo-ogrodowa na Łobzowie. Stan badań i zachowane źródła archiwalne 1585–1655. Część II*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, R. 17: 1983.

Sucheni-Grabowska Anna, *Ocieski Jan (1501–1563)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław 1978.

Wrede Marek, *Badania Kazimierza Skórkiewicza nad przebudową jagiellońską Zamku Królewskiego*, „Kronika Zamkowa”, T. 2 (20): 1989.

—, *Chronologia budowy Nowego Domu Królewskiego*, „Kronika Zamkowa”, T. 1 (23): 1991/1992.

—, *Jurek Szwarz, nadworny stolarz Zygmunta Augusta i jego prace*, „Rocznik Warszawski”, T. 23: 1993.

Rafał Jaworski – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim. Zainteresowania badawcze: historia polsko-litewskiego państwa Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów parlamentaryzmu i kultury materialnej tego okresu, źródłoznawstwo oraz edytorstwo źródeł historycznych.

“ARGUING IN THE ITALIAN MANNER”.
UNKNOWN LETTER FROM KING SIGISMUND II AUGUST
TO THE GOVERNOR OF THE CITY OF KRAKÓW JAN BONER FROM 1557
FROM THE COLLECTION OF THE RACZYNSKI LIBRARY IN POZNAŃ

The subject of the article is a critical edition of the letter of King Sigismund II August of Poland to the Governor of Kraków Jan Boner from 1557. The title of Governor (*wielkorządca*) named the official managing the royal estate. We do not know the original – the letter has been preserved in a nineteenth-century copy of an unknown authorship, stored in the collection of the Raczyński Library in Poznań. The letter is focused on the construction works commissioned by the king in Kraków and its surroundings.

It contains unknown information on the reconstruction of the so-called “House of the Princes”, a building located on the Wawel Hill, in the monarch’s residential complex. In the letter, the King also gives his orders concerning preparations for the works in Łobzów near Kraków (today a district of the city). The letter significantly extends our knowledge about these works, so far based mainly on accounting sources.